

УДК 394+316.7

А. Г. Гладка, студентка відділення культурології,
ОС "Магістр", філософський факультет,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
hladka.anastasiia@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ КИЄВА В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена культурологічному аналізу культурного ландшафту Києва, який утворюється комплексом таких складових: архітектурний ансамбль та публічні простори, об'єкти історико-культурної спадщини, культурні і креативні індустрії, медіа, а також потребує зовнішніх агентів – активних споживачів і споглядачів. Досліджуються базові трансформації культурного ландшафту Києва в період незалежності, викликані сучасними змінами в культурі повсякденності.

Здійснено культурологічний аналіз трансформаційних процесів культурних ландшафтів міст та соціокультурних явищ в Києві та інших містах України від 1991 року до нашого часу. Виявлено чинники трансформації культурних ландшафтів українських міст, визначено культурні координати соціальної взаємодії локальних спільнот у трансформації культурного ландшафту міст.

Ключові слова: культурний ландшафт міста, архітектурний ансамбль, трансформація, мапування, соціальна взаємодія.

Постановка проблеми. Культурний ландшафт міста утворюється комплексом таких складових: архітектурний ансамбль та публічні простори, об'єкти історико-культурної спадщини, культурні і креативні індустрії, медіа. Сукупність усіх складових зумовлює можливість функціонування культурного ландшафту міста, але потребує зовнішніх агентів – активних споживачів і споглядачів.

Культурний ландшафт міста функціонує у постійному процесі трансформації, та комплексні дослідження його особливостей – відсутні. Культурні ландшафти українських міст після отримання незалежності в 1991 році трансформуються в декілька етапів, сформованих регіональними і глобальними економічними, соціокультурними, політичними явищами тощо. Культура міста зазнає масштабної трансформації: відбуваються зміни в міській повсякденній культурі, просторовому влаштуванні міста та його знаково-символічних системах.

Окрім цього, характер трансформації докорінно змінюється в 2020 році, тому що культурні і креативні індустрії стали найбільш вразливою сферою економіки через посилені карантинні заходи, впроваджені для боротьби з пандемією коронавірусу SARS-CoV-2. Саме ці індустрії забезпечують культурними послугами суспільство та забезпечують його культурно-дозвілєву функцію, тому очевидними є триваючі значні трансформаційні процеси і в культурному ландшафті Києва та інших міст. Тож на сьогодні є актуальним дослідження, яке передбачає культурологічний аналіз трансформаційних процесів культурних ландшафтів міст та дослідження запиту киян на культурні послуги з метою мінімізації кризи в сфері культури в епоху посткоронавірусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наша тема частково розкривалася в дослідженнях психологічного простору Гаррі Трайандіса, Юджина Рохберга-Гальтона, Сари Докінз, Гелен Кемпбелл Пікфорд, Соф'ї Нартової-Бочавер [10], візуальної антропології Бенджаміна Коупа, Неріуса Мілеріуса, Ольги Блекледж, Ольги Бойцової, в аналізі трансформації дозвілєвих практик Ніла Бреннера, Ольги Бойко, Людмили Скокової, трансформації міського знаково-символічного простору Барбари Боссак-Герbst, у комунікативній теорії соціальних мереж Катерини Настоящої. Важливими базовими теоріями, на яких заснована методологія нашої роботи, є наукові розробки Ернста Кассіра [2; 3], Мануеля Кастельса, Арнольда Тойнбі, Толкотта Парсонса.

Ніл Бреннер, Девід Херві та інші сучасні географи вказують на просторові зсуви в містах західного світу, що почалися в 1970-х роках [7; 10]. В Україні ж трансформація міста, зокрема його культурного ландшафту, починається з отримання незалежності в 1991 році. Барбара Боссак-Герbst в своїй книзі 2009 року "Антрополіс. Сучасний Гданськ у символічному вимірі" виклала дослідження урбаністичної антропології Гданська у діахронічній перспективі.

Мета статті полягає в культурологічному дослідженні трансформації культурного ландшафту міст, викликаній змінами в сучасній культурі повсякденності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українські міста під час радянської окупації розрослися на етапі масового будівництва 1956–1980-х років, коли навколо промислових підприємств будувалися житлові квартали на потреби стрімкого збільшення кількості населення. Цікаво, що при всеосяжній концентрації влади в СРСР в одних руках культурний ландшафт міста був переважно поліцентричним та забезпечував всі цільові аудиторії великих міст, як-от Києва, доступними культурними послугами. Щоправда, очевидною була мета такої роботи – "патріотичне" виховання та підтримка колективістської культури, що суперечить ціннісним орієнтирам сучасної України.

Радянський період характеризується стрімким збільшенням кількості міського населення. Тож очевидними чинниками трансформації культурного ландшафту міста тієї епохи були і залишаються два протилежні процеси – урбанізація та руралізація. Розширення міст, що неодмінно супроводжує урбанізаційні процеси, сприяє розростанню на їх території кількості внутрішніх переселенців з сільської місцевості. Натомість тиснява, спричинена щільністю забудови в сучасних мегаполісах, та швидкий ритм життя витісняють з міста його населення та провокують процеси руралізації – запозичення сільського стилю життя, виникнення елементів сільської естетики в кордонах великих міст тощо. Особливо руралізація впливає на повсякденну, гастрономічну та масову культуру міста.

Промислові виробництва, розташовані в українських містах, також багато в чому мали (подекуди досі мають) вплив на їх культурний ландшафт. Втрата містом таких підприємств означає для його населення кризу у всіх її проявах, що піддає ефективність радянської урбанізації. Спроба гармонізувати відстані та, відповідно, відношення між повсякденним життям, робочим часом

та дозвіллям, зменшити соціальну відстань між суспільними прошарками після розпаду СРСР та занепаду застарілих потужностей промисловості ставить під питання подальше функціонування міста та його культурного ландшафту. Виживання та успішний розвиток колись промислових мономіст потребує швидкої переорієнтації на вироблення послуг, зокрема культурних. Проте такі міста мають низький потенціал в плані матеріальної складової їх культурного ландшафту – багато в чому через відсутність збагаченої сенсами знаково-символічної системи та інфраструктури. Оскільки культурна сфера СРСР була заснована на засадах соціалістичної економіки, підтримувана за залишковою моделлю індустріальними підприємствами або державою культурна сфера зазнала кризи та не змогла підлаштуватися під капіталістичну економіку. Тому зміна економічного типу реалізації культурних продуктів та послуг неодмінно несе за собою трансформацію культурного ландшафту міст.

Трансформація українського міста, зокрема його культурного ландшафту, яка починається з отриманням Україною незалежності в 1991 році, умовно поділяється нами на такі етапи:

1) Пострадянський етап – від 1991 до 2014 року – характеризується залишковим принципом фінансування культури, скороченням видатків на її заклади та виробництво культурних продуктів. Позитивним фактором є відмова від цензури й ідеологізації культури. Фактично в цей період основу культурних ландшафтів міст формують приватні ініціативи та бізнес, зростає ринок культурних послуг, зокрема через це міська культура поступово змінює характер з колективістського на індивідуалістський.

2) Постмайданний етап – від 2014-го до березня 2020 року – поворот у трансформації культурних ландшафтів міста. За допомогою реформ центральної влади поступово відбувається декомунізація, децентралізація, розробляється система фінансування культурних проєктів локального та загальнодержавного рівнів. На цьому етапі зростає вплив регіональних чинників на трансформацію культурних ландшафтів міст. Держава задає нові координати цінностей українського суспільства, міста позбавляються радянсько-комуністичної спадщини, зростає роль української мови як оснóвної в міській комунікації.

3) Етап дистанціювання – від березня 2020 року до 23 лютого 2022 року. Окремий інтерес у дослідженні культурних ландшафтів міст складає етап дистанціювання культурних практик та індустрій, що відповідає періоду епідемії коронавірусу SARS-CoV-2 та викликаних нею карантинних заходів, впроваджених з березня 2020 року. Відбуваються суттєві зміни в реалізації культурних послуг та продуктів, змінюються запити та попит на їхні види, отримує популярність перенесення культурних практик в онлайн-простір. Культурні ландшафти міст перебувають в кризовому стані, занепадають найпопулярніші культурні практики, зокрема явища масової культури – наприклад, перегляд кінофільмів в кінотеатрі. На наше переконання, разом з цим починається етап докорінної трансформації культурних ландшафтів міст, що отримає своє продовження і після повного зняття карантинних обмежень. Різка зміна етапів позбавляє можливості оцінити трансформацію культурного ландшафту міст на етапі дистанціювання. В першу чергу це неможливо на сході та півдні України через активні бойові дії та тимчасову окупацію цих територій.

4) Етап воєнних дій – 24 лютого 2022 року – наш час. Під час воєнних дій Російська Федерація систематично порушує закони і звичаї ведення війни, зокрема здійснює авіаудари по цивільних об'єктах, культурних пам'ятках. На окупованих територіях докорінно змінюються медіа, переважно транслюється російська пропаганда та насаджується проросійська ідеологія. Культурні практики міста зупиняються або переформуються, архітектурні ансамблі частково руйнуються: вже на початок квітня 2022 року 150 українських пам'яток та об'єктів культури були частково пошкоджені або повністю знищені. Найбільш вагомими чинниками трансформацій зумовлені локальними воєнними діями, як-от зовнішня та внутрішня міграція, руйнування будівель, знищення матеріальних ресурсів культурної сфери, пропаганда.

Перший етап розвитку культурних ландшафтів міст, від 1991 року, вказує на те, що капіталістична парадигма є неоднозначною для культурних ландшафтів індустріальних міст. Оскільки позитивні фактори (відносна дешевизна земель, будівель, робочої сили та послуг) стикаються з опором бюрократії, відсутністю інфраструктури та зацікавленого в культурних послугах населення. Тож інвестиції в культурні ландшафти міст є проблематичними та неприбутковими. На перехід міста з індустріалізму в постіндустріалізм вказує джентрифікація, тобто реконструкція застарілих кварталів і промислових зон задля створення там більш заможних районів, що підкреслює продуктивну цінність культури та часто вказує на занепад індустріальної культури в містах. Деструктивні процеси у пострадянських мономістах, заснованих навколо великих підприємств, є маркером переходу типу культури до постмодерністського, а суспільства – до постіндустріального (Д. Белл). Тож джентрифікація є глобальною тенденцією в трансформації культурних ландшафтів міст, вона має на меті актуалізувати культуру та привести суспільство до нового типу повсякденності. Також вона стає каталізатором внутрішньої міграції та залучення більш каталізаторного населення з метою інвестування та створення нових аудиторій споживачів культурних послуг.

Зростання частки міського населення багато в чому було зумовлено індустріалізацією, проте вже в 1990-ті роки основний спосіб виробництва в Україні, відповідно до світових тенденцій, поступово починає трансформуватися в постіндустріальний. Це означає також і зростання частки виробництва культурних послуг на засадах вільного капіталістичного ринку. Домінуючою рисою культурної економіки, таким чином, стає глобалізація. Вона є одним з основних факторів трансформації культурних ландшафтів міст.

Глобалізаційні процеси прискорюються з розвитком мережі Інтернет, а також багато в чому завдяки зняттю "залізної завіси". Місто набуває ознак "міста-держави", про яке говорить Мануель Кастельс в "Інформаційній епосі" [4]. Міська самобутність переміщується в глобальний контекст, іноземні культурні індустрії та продукти вільно поширюються та функціонують в будь-якому великому місті. Це призводить до занепаду українського культурного продукту, який не витримує ринкової конкуренції з іншими країнами через низьке фінансування та, відповідно, якість. І хоча в українському культурному просторі трапляються поодинокі успішні культурні проєкти, вони не мають впливу на міські культурні ландшафти. Повноцінне відродження сучасної української культури, на наше переконання, починається лише в постмайданну епоху.

Діджиталізація також стає важливим чинником трансформації культури та культурного ландшафту міста зі стрімким розвитком мережі Інтернет та технологій візуальних медіа та медіамистецтва. Місто отримує в користування новітні засоби комунікації та стає більш відкритим. Таким чином збагачується, хоча і дещо спрощується, знаково-символічна система міст. Очевидно, діджиталізація стає одним з головних важелів трансформації взаємодії людини з культурним ландшафтом міста в XXI ст.

Постмайданна епоха розвитку культурних ландшафтів українських міст характеризується двома найвпливовішими для них процесами, що розпочались в 2014 році та викликали найбільш загострені суперечки між владою та суспільством, що закономірно привело до змін в українській культурі. Ці процеси – децентралізація і декомунізація.

Децентралізація передбачає передачу значної частки повноважень і бюджетів від центральних до місцевих органів влади [1]. Проте варто зазначити, що, окрім юридичної та політичної сторін цього процесу, існує також не менш важлива соціокультурна. Так, самоорганізація локальних спільнот та міст є формою децентралізації держави та управління нею. Найбільш дієвим засобом для залучення громадян в управління міським культурним простором став партиципаторний бюджет (в Україні такі міські проєкти переважно мають назву "бюджет участі" або "громадський бюджет"). У векторах культурних ландшафтів міст таке управління, що йде "знизу вгору", від громади до центральних органів влади, є найбільш ефективним та відповідним потребам суспільства, оскільки воно дозволяє вивчити запити міських громад на культурні послуги та об'єкти культурного ландшафту міста. Окрім цього, співучасть накладає відбиток на сприйняття культурного простору міста – через таке залучення формується психологічна прив'язаність до громадських просторів та реалізованих культурних проєктів.

Другий чинник постмайданного етапу – декомунізація – став найбільш спірним в українському суспільстві.

Складність процесу декомунізації культурного ландшафту українського міста полягає в тому, що через накопичення персональних і колективних уявлень про порядок повсякденності вони об'єктивуються в мові і матеріальній культурі, складається соціальний запас знання, доступний індивіду. У кризових ситуаціях, пов'язаних з впливом на усталений культурний ландшафт міста, персональна креативність та творча сила містян трансформуються в громадянську і стають сильним інструментом вияву активної позиції. Зазвичай це виражається саме в захисті колективних уявлень, в нашому разі це стосується уявлень епохи комунізму. Історична пам'ять в такому випадку становить культурний контекст, який є водночас умовою і результатом сприйняття міського культурного ландшафту та процесу конструювання громадянської ідентичності у просторі міста. Тому те, що вибивається з усталеної роками історичної пам'яті, є найбільш популярною підставою для спільних дій громади.

Символічне поле Києва та багатьох інших міст України досі багате на знаки і символи радянського періоду, в першу чергу в картині світу людей (наприклад, перейменовані внаслідок декомунізації вулиці називаються радянською назвою, постаменти знесених пам'ятників є орієнтиром у місті зі згадкою про тих, кому вони були встановлені). Такі "стерті" пам'ятки залишаються на ментальній мапі суспільства, оскільки не знаходиться їх адекватних замінників. Отже, маємо ситуацію, в якій для

покоління радянської епохи залишається актуальним вже зруйнований спадок того часу, а для покоління сучасної України на цьому місці не створюється нової, актуальної знаково-символічної системи.

Найбільш швидким в реалізації чинником трансформації культурного ландшафту міста стали карантинні обмеження, пов'язані з коронавірусом SARS-CoV-2, введені в березні 2020 року. За період 2019 року, за даними Державної служби статистики, 9,5 % від загальної кількості суб'єктів господарювання становили підприємства креативної індустрії. На той час загальні видатки на культуру складали 0,5 % ВВП, а її внесок в економіку становив 4 % від усієї доданої вартості, згенерованої суб'єктами господарювання за всіма видами економічної діяльності в Україні на той самий рік.

До карантинних обмежень ці індустрії демонстрували найбільш стрімкий розвиток, у тому числі це стосувалося доданої вартості. Тож очевидно обмеження функціонування культурних ландшафтів міст, частиною яких і є культурні та креативні індустрії, призводить до кризи культури та культурної економіки. За словами міністра культури та інформаційної політики України Олександра Ткаченка, епідемія та карантин мають такі наслідки: в 2020 році українські креативні індустрії втратили 3 млрд доларів (2 % ВВП) і 300 тисяч робочих місць.

Такі кризові явища відбулися попри надання державної підтримки, яка хоча і не могла покрити збитки повністю, все ж Верховною Радою України було зроблено пакет підтримки малого та середнього бізнесу в сфері культури, креативних індустрій та туризму. Зокрема, в його рамках було надано гранти Українського культурного фонду та Українського інституту книги, впроваджено 7 % податкової ставки на окремі операції, що проводжуються бізнесами в сфері культурних і креативних індустрій. За квітень–травень 2021 року Міністерством культури та інформаційної політики України відбулося чергове дослідження впливу карантинних обмежень на представників цих індустрій.

Комплексно оцінити вплив епідемії та карантинних заходів цього періоду на сьогодні неможливо. Окрім короткострокових та швидких результатів, вони несуть довгострокові – такі як зміна стилю життя та попиту на культурні послуги, перенесення частини культурних послуг з простору культурних ландшафтів міст в мережу Інтернет тощо.

Трансформація культурного ландшафту міста – доволі тривалий процес, оскільки на неї впливає велика кількість чинників. Тож до неї належать і зміни у матеріальному вимірі міста – архітектурі, культурних пам'яток тощо – і у культурно-соціальному, пов'язаному з ментальністю міської спільноти.

З вищеописаного можемо зробити висновок, що трансформація культурних ландшафтів міст та орієнтація на виробництво культурних послуг вказують на зміну загальнокультурної парадигми. Якщо раніше місто було "цехом" виробництва товарів, то тепер міський простір перетворюється на ринок послуг, а міста стають площею для реалізації культурних практик. Завдяки цьому в міському просторі вільно курсують грошові потоки, які підживлюють розвиток культурного ландшафту. Тож ми можемо стверджувати, що мапування повсякденних культурних практик жителів міста стає способом мапування міського простору та його індустрій.

Незважаючи на постійні трансформаційні процеси, які супроводжують функціонування культурного ландшафту міста, до етапу воєнних дій його вирізняли монументальність та стійкість, які спиралися на міський

архітектурний ансамбль, та все ж багато в чому були обумовлені особливостями соціальної психології та культурної взаємодії людей.

Для нас є важливим те, що суттєва матеріальна складова культурного ландшафту міста формується не офіційними пам'ятками, а місцями, про які містяни згадують, оповідаючи про "свій район" і "своє місто". Саме ці точки на мапі культурного ландшафту є найбільш стійкими та найменш піддаються трансформації взаємодії з ними та їх сенсових навантажень. Першочергові причини особливостей людської взаємодії у культурному ландшафті міста пояснює концепція про психологічну власність і привласнення, яка отримала поширення в психології ХХ ст., тому актуальним в контексті нашого дослідження є звернення до психології. Методи та підходи цієї науки в культурологічному дослідженні дозволяють нам розкрити суттєвий пласт взаємодії людини з культурним ландшафтом міста та обґрунтувати складність процесів трансформації останнього. Територіальна поведінка людини є частиною її менталітету та обумовлюється переважно законодавством і соціокультурними показниками, встановленими на території проживання або перебування людини в спільноті, частиною якої вона є.

Варто зазначити, що психологічна власність вперше широко теоретизувалася для західної культури і базується на властивій їй індивідуалістичній передумові, що володіння є частиною вираження самості [8]. Сара Докінз та її співавтори стверджують, що досліджень того, як культура впливає на психологічну власність, бракує. Вони припускають, що колективна психологічна власність схильна виникати в більш колективістських культурах, а індивідуальна психологічна – сильніша в індивідуалістських культурах [9].

Питання психологічної власності в контексті концепції культурного ландшафту міста та його мапування фокусується на персональній прив'язці людини чи локальної спільноти до певної території. Привласнення людиною певних локацій відбувається при регулярній взаємодії з ними. Тому дослідження в цьому контексті відбувається через призму візії культурного ландшафту міста місцевими жителями – локальними спільнотами, які розкриваються як: а) актори – співтворці культурного ландшафту міста в усіх його вимірах; б) споживачі культурних послуг; в) інтерпретатори культурних наративів.

Психологічна прив'язаність до культурного ландшафту міста найбільш яскраво розкривається в періоди трансформаційних процесів у культурі та суспільстві. Це підкреслюється і тим, що політика пам'яті країн та окремих регіонів найчастіше викликає дискусії про минуле та сучасність історико-культурних просторів.

В Україні це було актуалізовано в післяреволюційний період 2014–2015 років і досі залишається однією з найбільш спірних тем між поколіннями. Постали питання про переосмислення та збереження історичної пам'яті народу періоду СРСР в культурному ландшафті українських міст, і для відповіді на них ми можемо звернутись до колег-культурологів, урбаністів та соціологів, які досліджували схожі процеси трансформації, яка відбулася.

Так, польська дослідниця, доктор філософії, викладачка соціології у Варшавському університеті Барбара Боссак-Герbst в своїй книзі 2009 року "Антрополіс. Сучасний Гданськ у символічному вимірі" виклала дослідження урбаністичної антропології Гданська у діахронічній перспективі. У цьому контексті вона

проводила паралелі між матеріальним та символічним шарами міста [6, с. 145].

Оскільки Гданськ має складну історію символічного переходу від німецького походження до польської сучасності, його приклад розкриває дослідникам теперішніх культурних контекстів міст методологію руйнування старої міської міфології для розбудови актуальної. 1945 року в ході воєнних дій відбулася майже повна руйнація архітектурного ансамблю Гданська, яка допомогла "стерти" німецьку історію з міфу про польське місто – воно було позбавлене культурного шару німецького періоду. Повоєнні пам'ятки радянського періоду в українських містах потребують ведення суспільного діалогу та роботи з поколіннями – свідками того часу, тривалої роботи з руйнування міфу про СРСР, якій в свою чергу протистоїть російська пропаганда.

Міський ландшафт як матеріальний носій символів і візуалізація образу міста є носієм дискурсивного символу [6, с. 207]. Як бачимо, руйнування культурного шару певного періоду без заміни його на інші об'єкти з культурною цінністю залишають пусте місце в культурному ландшафті. Допоки його не займе інше символічне навантаження, в історичній пам'яті людей зберігатимуться символи минулого.

Тож фізичне руйнування старого Гданська як знаково-символічної системи дозволило розбудувати нову систему: з міфу про суто німецьке місто в 1990-х роках постав міф про багатоетнічне, сучасне місто. На нашу думку, підхід польської дослідниці є продуктивним та дозволяє підкреслити діалогічність об'єктів міського простору як символів, що є важливим для дослідження трансформації в культурному ландшафті міста. Досвід Гданська буде актуальним при створенні концепції відновлення українських міст після руйнувань, завданих військовими силами Російської Федерації.

Місто є знаково-символічною системою, яка стає повноцінним полем взаємодії як людини і простору навколо неї, так і людини і суспільства [3]. Оскільки символ тяжіє до діалогізму як форми пізнання, його зміст розкривається у взаємодії, зокрема спілкуванні людей. Коли ця умова не виконується, символ стає пустою формою та буквально вироджується. На прикладі культурного ландшафту міста це пояснюється так, що допоки спільнота зберігає історичну пам'ять про певне місце, вказує на нього як на "своє", доти це місце є його складовою.

Можемо зробити висновок, що залученість локальної спільноти в творення міфу та культурного продукту району та міста сприяє розвитку культурного ландшафту міста. Така залученість має потенціал до того, щоб бути основним виробником культурних практик та, відповідно, локального культурного ландшафту. Таким чином, спільнота на чолі з активною меншістю займає ключове місце в функціонуванні культурного ландшафту міста. В Україні (м. Одеса) з 2019 року існує Школа культури сусідства, яка спрямовує свою діяльність на творення малих локальних спільнот, зокрема використовуючи засоби залучення через спільне творення культури та мистецтва. Ще одним кроком до співучасті є згадана раніше ініціатива, що виникла завдяки децен-тралізації – партиципаторний бюджет, куди може подати свій соціокультурний проект будь-який громадянин та житель міста. Важливість проекту для громади вирішує сама громада кількістю своїх голосів, тому за переможцями та результатами можна визначити її пріоритети. Воєнні дії в Україні стимулюють сусідську комунікацію, що потенційно сприятиме виходу з після-воєнної кризи на рівні низових ініціатив.

Людина, що стає співучасником у функціонуванні культурного ландшафту міста, активує процеси психологічного привласнення елементів культурного ландшафту міста. Цей процес є важливим для культурологічного дослідження, оскільки привласнені елементи стають культурними чинниками утворення локальних спільнот та відрізняються відносною стійкістю завдяки ментальному мапуванню культурного ландшафту міськими жителями.

Висновок. Повноцінна трансформація культурних ландшафтів українських міст починається з отриманням Україною незалежності та продовжується з пришвидшенням темпу цих процесів. Ми визначили низку чинників такої трансформації, серед них: урбанізація та руралізація, деіндустріалізація та перехід від соціалістичної до капіталістичної економіки, джентрифікація, глобалізація, діджиталізація, декомунізація, децентралізація та карантинні обмеження. Останні 6–7 років відрізняються найбільш швидкими та радикальними змінами, результат яких ще частково не прийнятий в культурі повсякдення українського суспільства та не встиг накласти відбиток на міську культуру. Отже, процес трансформації культурного ландшафту міста є складним та багатограним і становить інтерес для подальших культурологічних досліджень.

Якщо раніше культурні ландшафти міст приходили до змін еволюційним шляхом, то епідемічний чинник карантинних обмежень став неочікуваним та непередбачуваним, штучним кроком трансформації. Саме обмеження функціонування об'єктів культурних ландшафтів міст є ефективним тільки з позиції зменшення пасажиропотоку в межах міста. Він провокує кризу культурних індустрій, його результати негативно впливають на соціокультурний та матеріальний шари культурних ландшафтів міст.

Етап воєнних дій в Україні різко змінює культурні ландшафти міст. По-перше, працівники культурної сфери, якими є переважно жінки, евакуюються зі своїх міст, виникає брак людських ресурсів. По-друге, інституційні фонди потребують консервації, евакуації тощо, через що вони перестають функціонувати як культурний продукт або його складова. По-третє, деякі приміщення культурних інституцій і культурні пам'ятки зруйновані повністю або частково та потребують відбудови.

На даний момент за результатами нашого дослідження ми можемо лише висловити гіпотезу, що культурні ландшафти міст відновляться багато в чому завдяки сталості ментальних культурних мап населення міст. Об'єкти культурного ландшафту міст, що витримують та адаптуються до поствоєнної епохи, отримують потенціал до нової хвилі розвитку за використанням сучасних технологій та медіамистецтва. Існує потенціал до створення онлайн-дублікатів або доповнень до культурних ландшафтів міст, зокрема цьому сприяє діджиталізація культурних продуктів і послуг.

І хоча очевидно є тенденція до зменшення взаємодії з культурними ландшафтами міст, ми переконані, що це тимчасове вимушене явище. Культурні інституції, чия діяльність зміщується в мережу Інтернет, повернуться до діяльності безпосередньо в міському просторі живої взаємодії – це зумовлюється необхідністю реального естетичного переживання та залученості, культурний ландшафт міста є ринковою площею для споживачів емоцій.

Культурний ландшафт Києва є децентралізованим, поліцентричним, активно підтримується міська екологічна культура. Цей процес також каталізує обмеження

функціонування інституційних об'єктів культурного ландшафту міста, тому вважаємо необхідним регулярний моніторинг з метою вивчення запитів населення на них.

Очевидно, в культурному ландшафті міста буде знижуватись частка інституційних культурних та містських практик, поки війна в Україні, новий етап ескалації якої почався 24 лютого 2022 року, повністю не закінчиться. Відновлення міст докорінно змінить їх культурні ландшафти, що відкриває потенціал для сучасного українського культуротворення.

Отже, процес трансформації культурного ландшафту міста є актуальною темою для майбутніх культурологічних досліджень, оскільки сучасні процеси є каталізатором модифікації культурних практик у просторі міста. До воєнного етапу ми припускали, що масштабні складні трансформаційні процеси етапу дистанціювання в просторі українського міста можна буде оцінити через тривалий термін (30–40 років). Нині вигляд культурних ландшафтів після двох катастрофічних етапів не прогнозований.

Від початку війни 24 лютого 2022 року розробляються державні та міжнародні програми відновлення культури, від ефективності реалізації яких залежить майбутнє культурних ландшафтів міст України.

Ми пропонуємо реалізувати грантові програми, що стимулюватимуть створення консорціумів українських культурних інституцій для реалізації проєктів. Об'єднання ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, нематеріальних) допоможе підтримувати діяльність культурним інституціям, які втратили приміщення, евакуювались і т. п. Пріоритетами проєктів ми бачимо інновації та оцифрування, міжнародний діалог, економічний потенціал, адаптацію переселенців, створення робочих місць. Такі програми спрямовані на відновлення і розвиток креативних кластерів, культурних і креативних індустрій і здатні згодом забезпечити стійкий розвиток культурних ландшафтів міст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні: наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2020. – 153 с.
2. Кассирер Э. Избранное. Опыт о человеке / Эрнст Кассирер. – М.: Гардарики, 1998. – 784 с.
3. Кассирер Эрнст. Философия символических форм. Том 1. Язык. / Эрнст Кассирер. – М.: СПб.: Университетская книга, 2002. – 272 с.
4. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Мануэль Кастельс; Пер. с англ. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 608 с.
5. Нартова-Бочавер С. К. Психология суверенности: десять лет спустя. – М.: Смысл, 2017. – 200 с.
6. Bossak-Herbst, B. Antropolis: współczesny Gdańsk w wymiarze symbolicznym / Barbara Bossak-Herbst. – Warszawa: Trio, 2009. – 290 s.
7. Brenner, N. Globalisation as Reterritorialisation: The Rescaling of Urban Governance in the European Union. / Neil Brenner // Urban Studies. 36/3, 1999. – P. 431–451.
8. Campbell Pickford, Helen. Psychological Ownership Effects and Applications Mutuality in Business [Електронний ресурс] / H. Campbell Pickford, G. Joy, K. Roll // Briefing. Number 2. – 2016. – Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/1e2G1SVQdNt6-fkLFEVMuNDgoGL5IypYEU4qLPRqkGFI/edit?usp=sharing>.
9. Dawkins, S., Tian, A., Newman, A. and Martin, A. Psychological Ownership: A Review and Research Agenda. [Електронний ресурс] / Sarah Dawkins, Amy Wei Tian, Alexander Newman, Angela Martin // Journal of Organizational Behavior. – 2015. – Режим доступу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/job.2057>.
10. Harvey, D. From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism / David Harvey // Human Geography, 71/1. – 1989. – P. 3–17.

REFERENCES

1. *Decentralization and formation of regional development policy in Ukraine*. (2020). Kyiv, NISD.
2. Cassirer, E. (1998). *Experience about a man*. Moscow, Gardariki. (In Russian).

3. Cassirer, E. (2002). *The Philosophy of Symbolic Forms. Volume 1: Language*. Moscow, Sankt-Petersburg, Universytetskaja kniga. (In Russian).
4. Castells, M. (2000). *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Moscow, GU-VshE. (In Russian).
5. Nartova-Bochaver, S. K. (2017). *Psychologyja suverennostry: desjat' let spustja [The Psychology of Sovereignty: Ten Years Later]*. Moscow, Smysl.
6. Bossak-Herbst, B. (2009). *Antropolis: współczesny Gdańsk w wymiarze symbolicznym*. Warszawa, Trio.
7. Brenner, N. (1999). Globalisation as Reterritorialisation: The Rescaling of Urban Governance in the European Union. *Urban Studies*. 36/3, 431–451.
8. Campbell Pickford, Helen. (2016). Psychological Ownership Effects and Applications Mutuality in Business. Briefing, 2. Retrieved from

<https://docs.google.com/document/d/1e2G1SVQdNt6-fkLFEVMuNDgoGL5lypYEU4qLPRqkGF/edit?usp=sharing>.

9. Dawkins, S., Tian, A., Newman, A. and Martin, A. (2015). Psychological Ownership: A Review and Research Agenda. *Journal of Organizational Behavior*. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/job.2057>.

10. Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Human Geography*, 71/1, 3–17.

Надійшла до редколегії 17.04.22

A. H. Hladka, Student of the Department of Cultural Studies,
Master's Degree, Faculty of Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

TRANSFORMATION OF CULTURAL LANDSCAPE OF KYIV DURING THE INDEPENDENCE OF UKRAINE

The article is about a cultural analysis of Kyiv's cultural landscape, which is made up of a complex of elements such as an architectural ensemble and public spaces, historical and cultural heritage objects, cultural and creative industries, media, along with external agents such as active consumers and contemplators. We observe the fundamental changes in Kyiv's cultural landscape during the period of independence, as a result of modern changes in everyday culture.

The article is based on multidisciplinary researches on the psychological space of Harry Trayandis, Sarah Dawkins, Sophia Nartova-Bochaver, visual anthropology of Benjamin Cope, Nerius Millerus, analysis of the transformation of leisure practices of Neil Brenchby-Barbury-Simbros and others. The scientific developments of Ernst Cassirer, Manuel Castells, Arnold Toynbee, and Talcott Parsons are important core theories on which the methodology of work is built.

The transformation in the overall cultural viewpoint may be seen in the development of urban cultural landscapes, as well as the increased emphasis on the production of cultural services. If the city used to be a "factory" for producing goods, it is now a market for services. Cities are becoming more and more places where cultural practices can be carried out. As a result, capital freely flows in the city, fueling the expansion of the cultural environment. Mapping residents' daily cultural practices is evolving into a technique for mapping urban area and industries. Modern geographers like Neil Brenner, David Harvey, and others have recognized 1970s-era spatial alterations in Western cities. The city development, particularly its cultural environment, began with Ukraine's independence in 1991. "Antropolis: współczesny Gdask w wymiarze symbolicznym" is a significant resource for us. It is a study of Gdansk's urban anthropology from a German to a Polish city after the city's architectural ensemble was demolished during WWII. The experience detailed in the essay is used to propose solutions for the rebuilding of Ukrainian cities.

From 1991 to the present, a cultural investigation of the transformative processes of urban cultural landscapes and socio-culture phenomena in Kyiv and other Ukrainian cities has not been conducted. The cultural landscapes of Ukrainian cities are being transformed, and the cultural coordinates of local communities' social engagement in the alteration of the cultural landscape of cities are being determined.

Keywords: cultural landscape of the city, architectural ensemble, transformation, mapping, social interaction.